

TAJKISTAN

ТАХТИ-САНГИН
ТАХТИ САНГИН
ТАКHT-I SANGIN

Тахти Сангин – шаҳраке (3000x100–450 м) мебошад, ки дар маҳалли резишгоҳи дарёҳои Вахшу Панҷ (н.Қубодиён, вилояти Хатлон) ҷойгир шуда, аз арки истеҳкомёфта ва маҳалли шаҳрншин иборат аст. Ин шаҳрак дар давраҳои Ҳахоманишиён, эллинистӣ ва Кушониён арзи ҳастӣ кардааст.

Дар рафти ҳафриёт дар қисми ғарбии ариқи шаҳрак, ки аз якҷанд теппа иборат буд, иншооти мӯҳташам – «Маъбади Окс» (мувофиқи яке аз манбаъҳо Окс тарҷумаи юнонии истилоҳи «Вахш» – номи бостонии дарёи Аму) таҳқиқ карда шуд. Маъбади Окс яке аз калонтарин иншооти меъмории шарқӣ ва ёдгории муҳимми таъриху фарҳанги Осиёи Марказӣ дар миёнаҳои ҳазораи 1 пеш аз милод – ибтидои ҳазораи 1 милодӣ ба шумор меравад.

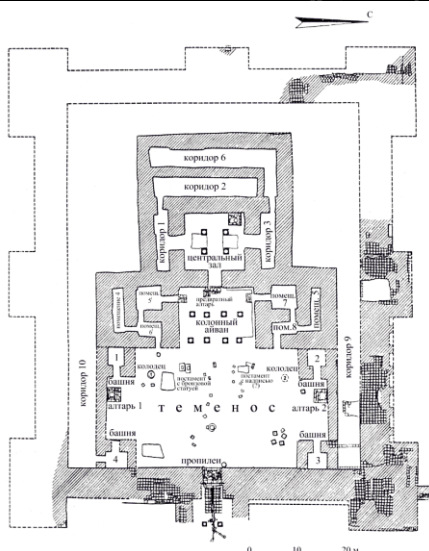
Дар маъбад ҳуҷрае бо номи «Толори сафед» (12x12 м), ки бо ҷаҳор сутун мустаҳкам мешуд пурра ҳаффорӣ шудааст ва баландии деворҳои он то 5 м боқӣ мондаанд.

Маъбад дар охири асри V – ибтидои асри IV пеш аз мелод бунёд шудааст ва то асрҳои III – IV мелодӣ вучуд дошта, дар ин фосила аз нав сохта ва таъмир карда мешуд.

Аз рӯи бозёфтҳо, меҳмонони маъбад ба он ашё ва тангаҳои гуногун ҳада меоварданд, ки дар анборҳои махсуси заминӣ ва чоҳҳо (ботросҳо), нигоҳ дошта мешудаанд. Шумораи умумии бозёфтҳои бостоншиносии дар ин чо кашфшуда ба беш аз 10 ҳазор намуна мерасад, ки аз ҷумла садҳо офаридаҳои ҳунари аз тилло, нуқра, биринҷӣ, оҳан, оҷ, гили пухта, гач, санг ва шишаро ташкил медиҳад. Махсусан бисёр ашёи яроқу аслиҳа: тир, тиру найза, шамшер, ханҷар, қисмҳои зиреҳи муҳофизатӣ (аз ҷумла қулоҳҳои биринҷӣ) ва ғайра ба даст омадаанд. Баъзе орошот ва ҳатто қисмҳои ҳайкалҳо нуқра ва биринҷӣ буданд. Барои сохтани ҷавохирот, гулчанбарҳо, риштаҳо, табақчаҳо аз тилло истифода мекарданд, бисёр ҷавохироти биринҷӣ бо оби тилло сайқал дода мешуд.

Шумораи ашё аз оҷ (устухони фил) сохташуда зиёд ва гуногун мебошад. Ба онҳо ашёи гуногуни фарҳангӣ, хусусияти мазҳабидошта, дастаҳои ханҷар (шамшер), ҷавохироти косметикӣ ва осори ҳунари буда, баъзе ашёи марбут ба силоҳ низ осори санъат доштанд. Ашё аз устухони фил кандашуда, бо тасвирҳои барҷаста зинат дода шуда, дар шакли тасвири ҳайкалтарошӣ орош мешуданд.

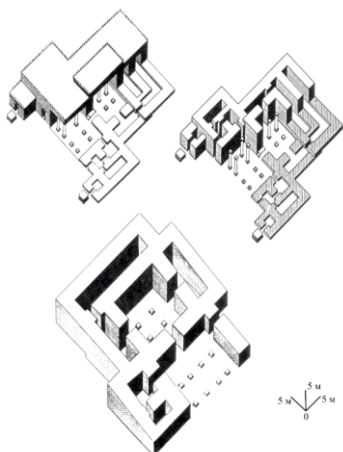
Маъбад бо ҳайкалҳо дар пояҳои махсус оро дода шуда буд. Як ҳайкали бузурги биринҷӣ дар девори берунии маъбад дар майдон меистод. Аксари мучассамаҳо пояи гилӣ ва сатҳи гачӣ дошта бо рангҳои дурахшон нигошта мешуданд. Намудҳои гуногуни сангҳои қиматбаҳо, нимқиматбаҳо ва орошӣ барои сохтани ашёи гуногун, пояҳои ҳайкалҳои хурд,

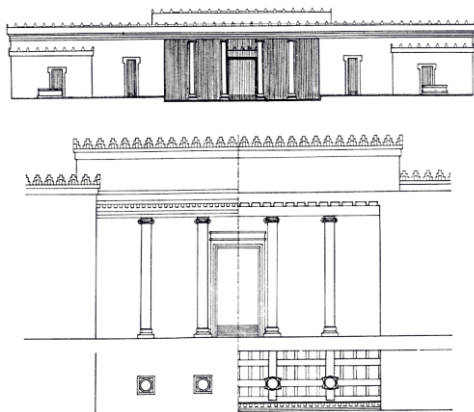
Маъбади Окс. Нақшаи умумии
Храм Окса. Генеральный план
Temple of the Oxus. General plan

офаридаҳои ҳунари ва ғайра истифода мешуданд, ки баъзан хотамкорӣ шудаанд.

Баъзе унсурҳои меъморӣ аз маъбади Окс ва қисми бозёфтҳо ба замони Ҳахоманишиён (асрҳои VI-IV пеш аз мелод), ки Бохтар яке аз сатрапҳои он буд, тааллуқ доранд ва самти асосии ҳунари маҳаллии Бохтар ба ҳунари дарбории Посаргард (Тахти Ҷамшед) ва Суза (Шуш) шабоҳати наздик дошт.

Маъбади Окс. Бинои асосӣ. Аксонометрӣ ва барқароркунии аксонометрӣ
Храм Окса. Главное здание. Аксонометрия и аксонометрическая реконструкция
Temple of the Oxus. Main building. Axonometry

Маъбади Окс. Бинои асосӣ. Толори сутундор. Манзара аз шимол
Храм Окса. Главное здание. Колонный зал (портик). Вид с севера
Temple of the Oxus. Main building. Columned ivan (portico). View from the north

Асарҳои воридотӣ ва ҳунари ғании юнонӣ, ки ба чузъи таркибии ҳунари дарбории эллинистӣ ворид буд, ба маданияти Бохтар бевосита ва бавосита таъсир расониданд.

Тахти Сангин намунаи равшани омезиши ду фарҳанг – Ғарбӣ (соҳили баҳри Миёназамин) ва Шарқӣ (Бохтарӣ) мебошад. Ба туфайли ҳафриёти дар шаҳраки қадима гузаронидашуда, таъя бар ёдгориҳои таҳқиқшудаи меъморӣ, эпиграфӣ, осори ҳунари ва маданияти моддие, ки аз Тахти Сангин ёфт шудаанд, ҳоло оид ба Бохтари замони эллинистӣ, муфассал суҳан рондан мумкин аст.

Муносибати Бохтар бо шаҳрҳои юнонии баҳри Миёназамин дар давраи эллинистӣ васеъ ва мунтазам буд.

Лавха. Тилло, шиша, санг. Асрҳои VI - V то милад
Пластина. Золото, паста, камень. VI-IV вв. до н.э.
Plaque. Gold, paste, stone. 6th - 5th cc. B.C.

Тиҷорати миёнаравӣ бо тилло ва оч (устухони фил) ба рушди ҳунарҳои заргарӣ ва кандакории устухон дар ҷануби Осиёи Марказии имрӯза мусоидат кард. Рабовити тиҷоратӣ инчунин ҳамчун роҳи мубодилаи фарҳангӣ хизмат мекарданд.

Ташаккули унсурҳои меъморӣ ва бадеии маданияти эллинистии шарқӣ дар қаламрави бузург ба рушди санъати тасвирӣ ва гулгулшукуфии мактабҳои маҳаллӣ мусоидат кард, ки дар он ҷузъҳои этникӣ, динӣ ва фарҳангии анъанаҳои юнонӣ ва бохтарӣ ба падидаи ягонаи беназири юнонӣ-бохтарӣ муттаҳид шуданд. Падидаи дигари дар умум эътирофшудаи Юнону Бохтар шоҳасарҳои санъати хурди пластикӣ ва портретӣ – зарбзании сиккаҳо мебошанд. Ҳоло дар баробари онҳо мо дар бораи намунаҳои ҳақиқии ҳунари ҳайкалтарошони Юнону Бохтар низ медонем.

Мучассамаи миниатюрие, ки дар он ҳайкали Марсия (худои юнонӣ, ки яке аз вазифааш сарпарастии дарёҳост) бо навохтани найи думила таҷассум ёфтааст, ҷолиби диққат аст. Ҳайкал биринҷӣ буда, дар пояи он, ки аз санг сохта шудааст навиштаҷот ба забони юнонӣ «Атросок ба Окс назр кардааст» мавҷуд мебошад. Сухан бешубҳа дар бораи «Маъбади Окс» – худои Амударё меравад. Атросок номи маҳаллии бохтарист, ки маънояш «бо оташи муқаддас сӯзондан» аст. Забон ва формулаи катиба юнонӣ буда, ҳадиҳанда, ки дар он зикр шудааст, бохтарист, ҳадиёро ба маъбади худоёни дарёи асосии Бохтар меоранд, аммо ҳайкал худои юнонӣ аст.

Бозёфтҳои Тахти Сангин дар таърихи фарҳангу санъати на танҳо дар Тоҷикистон, балки дар Осиёи Марказӣ боби хеле дурахшонро сабт намуда, дониши моро дар бораи меъмории монументалии Бохтари қадим, фарҳанги моддӣ, санъат, эътиқод ва ғ. ғанӣ гардонидаанд.

Кабзан шамшер бо тасвири барчастан шери канондори уқобсар. Оҷ. Асрҳои V-IV то милод
Рукоятъ меча со скульптурным изображением грифона. Слоновая кость. V-IV вв. до н.э.
Scabbard of sword with sculptural image of a griffin. Ivory. 6th - 4th cc. B.C.

Тахти-Сангин – городище (3000 x 100 - 450 м), расположенное на месте слияния рек Вахша с Пянджом (Кубадианский р-он, Хатлонская обл.), состоит из укрепленной цитадели и жилых районов вокруг нее. Городище функционировало в ахеменидский, эллинистический и кушанский периоды.

Раскопки на западной половине цитадели городища, состоящей из нескольких всхолмлений, выявили монументальное сооружение –

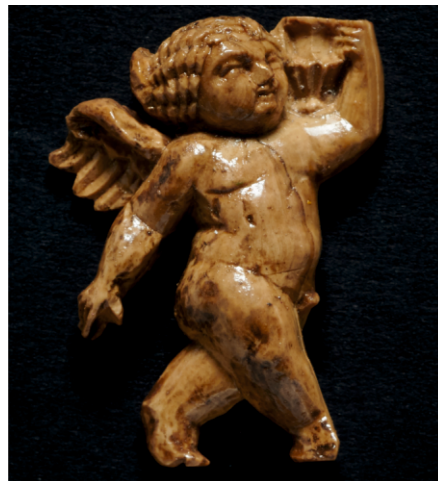
«храм Окса» (Окс – греческая передача термина «Вахш» – древнего названия р. Амударья по одному из истоков). Храм Окса является одним из крупнейших сооружений восточной архитектуры и важным памятником истории и культуры Центральной Азии середины I тыс. до н.э. – начала I тыс. н.э. В храме полностью раскопан квадратный четырехколонный «Белый зал» (12 x 12 м), высота стен которого сохранилась до 5 м.

Храм был построен в конце V – начале IV в. до н. э. и функционировал, перестраиваясь и ремонтируясь, до III-IV вв. н. э. Судя по находкам, посетители храма жертвовали ему различные предметы и монеты, помещавшиеся в специальные наземных хранилищах и ямах - ботросах. Общее число обнаруженных здесь археологических находок превышает 10 тысяч целых и фрагментированных экземпляров, среди них – сотни произведений искусства из золота, серебра, бронзы, железа, слоновой кости, обожженной глины, гипса, камня и стекла. Особенно много предметов вооружения: наконечников стрел, дротиков и копий, мечей, кинжалов, деталей защитных доспехов (в том числе бронзовые шлемы) и т. п. Серебряными и бронзовыми были некоторые украшения, и даже фрагменты статуй. Золото использовали для изготовления украшений, венков, нитей и обкладок, многие бронзовые украшения имели позолоту.

Огромен и разнообразен репертуар предметов из слоновой кости. Это и различные культовые изделия, и votивные рукоятки, и ножны кинжалов (мечей), и косметические украшения, и произведения искусства, причем произведениями искусства являлись и некоторые изделия, связанные с вооружением. Изделия из слоновой кости украшались гравированными рисунками, рельефными и горельефными изображениями, а также оформлялись в виде скульптурных изображений.

Қисми поёнии чом дар намуди акси барчастаи шер. Оҷ. Асрҳои V-IV то милод
Нижнее навершие ритона в виде скульптурной протомы льва. Слоновая кость. V-IV вв. до н.э.
Lower completion of rhyton in the shape of a lion protome figurine. Ivory. 5th - 4th cc. B.C.

Фариштаи мухаббат. Оҷ. Асрҳои VI-III то милод
Эрот. Слоновая кость. VI-III вв. до н.э.
Eros. Ivory. 4th - 3th cc. B.C.

Храм украшали статуи на специальных постаментах. Крупная бронзовая статуя стояла на площади у наружной стены храма. Основная часть скульптур имела глиняную основу и гипсовую поверхность с яркой раскраской. Разные породы драгоценного, полудрагоценного и поделочного камня применялись для изготовления утилитарных предметов, постаментов малых скульптур, произведений искусства и др., иногда инкрустированных.

Некоторые элементы архитектуры храма Окса и часть находок датируется ахеменидским временем (VI-IV вв. до н.э.), когда Бактрия была ахеменидской сатрапией, а основным направлением для местного бактрийского искусства было

Халкан камарбанд бо саконию бо ду асп.
Асрҳои VI-III то милод
Пряжка с изображением сака, выводящего
двух коней. Бронза. VI-III вв. до н.э.
Buckle with image of Saka bringing out two
horses. 4th - 3rd cc. B.C.

имперское искусство Персеполя и Суз.

Импортные и трофейные произведения греческого искусства, а также вошедший составным компонентом в имперский стиль эллинского искусства прямо и опосредованно влияли на культуру Бактрии.

Тахти-Сангин – наглядный пример синтеза двух культур – западной средиземноморской и восточной бактрийской. Благодаря раскопкам, проведенным на

городище о Бактрии эллинистического времени теперь можно говорить предметно, опираясь на открытые памятники архитектуры, эпиграфики, произведения искусства и материальной культуры, обнаруженные на Тахти-Сангине.

Взаимоотношение Бактрии с греческими средиземноморскими городами в эллинистический период были широкими и регулярными. Посредническая торговля золотом и слоновой костью способствовала расцвету ювелирного и косторезного ремесла на юге современной Центральной Азии. Торговые каналы служили одновременно и путями культурного обмена.

Образование архитектурного и художественного восточно-эллинистического койне на огромной территории способствовало развитию изобразительного искусства и расцвету местных локальных школ, где этнические,

Тасвири сари Искандари Макдунӣ. Оҷ. Асри III то милод
Изображение головы Александра Македонского. Слоновая кость. III вв. до н.э.
Image of a head of Alexander the Great. Ivory. 3th cc. B.C.

религиозные и культурные компоненты греческой и бактрийской традиции слились в единый неповторимый греко-бактрийский феномен. Общеизвестными шедеврами малой пластики и портретного искусства служат монеты греко-бактрийского чекана.

Хайкалчаи Силен Марсия. Санг (поя), биринҷи (хайкал). Асри II то милад
Вотивный алтарь со скульптурой Селена Марсия.
Камень (постамент), бронза (скульптура). II вв. до н.э.
Votive altar with sculpture of Selen Marsyas. Stone (pedestal), bronze. 2th cc. B.C.

Сари хоками бохтари. Гачи рангандулашуда.
Асрҳои III-II то милад
Голова бактрийского правителя.
Алебастр, полихромная раскраска. III-II вв. до н.э.
Bactrian ruler's head. Alabaster. 3th - 2th cc. B.C.

Но теперь наряду с ними мы знаем и подлинные образцы искусства греко-бактрийских ваятелей. Особого упоминания заслуживает миниатюрный алтарь со скульптурой, которая изображает играющего на двустольной флейте Марсия (греческого божества, одна из функций которого – покровительство рекам). На постаменте греческая надпись «По обету посвятил Атросок Оксу». Речь идет, несомненно, о «Храме Окса» – божества Амударьи. Атросок – местное бактрийское имя, означающее «горящий священным огнем». Язык надписи – греческий, упомянутый в ней жертвователю – бактриец, дар приносится храму божества главной реки Бактрии, но фигурка – греческого божества.

Находки на Тахти-Сангине вписали в историю культуры и искусства не только Таджикистана, но и Центральной Азии, новую яркую главу, обогатив наши знания о монументальной архитектуре античной Бактрии, ее материальной культуре, искусстве, религиозных представлениях и т. д.

The site of Takht-i Sangin (3000x100-450 m) is located near the confluence of the Vakhsh and Panj Rivers (Qubadiyon district, Khatlon Oblast). It consists of a fortified citadel and residential areas around it. The site functioned in the Achaemenid, Hellenistic and Kushan periods.

Excavations on the western half of the citadel of the site, consisting of several hilly areas, revealed a monumental construction – the “Temple of the Oxus” (Oxus is the Greek translation of “Vakhsh”, the ancient name of the Amu Darya on one of its sources). The temple of the Oxus is one of the largest structures of oriental architecture and an important monument of the history and culture of Central Asia in the middle of the 1st millennium B.C. - the beginning of the 1st millennium A.D. In the temple, the square four-column “white hall” (12x12 m), whose walls were preserved to the height to 5 m is completely excavated.

Сикка (юнону-бохтарий Хелиокл I) Солхои 145-130 пеш аз мелод. Нукра
Монета (Греко-Бактрийская. Гелиокл I). 145-130 гг. до н.э. Серебро
Coin (Greco-Bactrian. Heliocles I). ca. 145-130 cc. BC. Silver

The temple was built in the late 5th - early 4th century B.C. It existed reconstructing, and repairing to the 3rd-4th centuries A.D. Judging by the findings, the visitors to the temple donated various items and coins, housed in a special ground and underground storages - botroses. The total number of archaeological findings discovered here exceeds 10 thousand whole and fragmented specimens, among them hundreds of works of art made of gold, silver, bronze, iron, ivory, baked clay, gypsum, stone and glass.

Especially, there are many weapons facilities: heads of arrows, darts and spears, swords, daggers fragments of shielding armor (including bronze helmets) etc. Some adornments and even some statues were made of silver and bronze. Gold was used to make jewelry, wreaths, threads and linings, much bronze jewelry had gilding. The set of ivory objects is numerous and diverse. These are also various everyday cult wares, votive handles, scabbards of daggers (swords), cosmetic jewelry, and works of art and some items connected with the armament were works of art as well. Ivory wares were decorated with engraved drawings, relief and high-relief images and were designed in the form of sculptural images as well.

Лавха бо тасвири сахнаи шикор. Оч.
Асрҳои II то милад - II миллод?
Пластина со сценеи охоты. Слоновая кость.
II вв. до н.э. - II в.н.э.?
Plaque with image of a hunting scene. 2nd B.C. - 2nd c.A.D.?

Овеза аз ғўшвор. Тилло, марҷона. Асри III то милад
Подвеска амфоровидной серьги. Золото, коралл.
III в. до н.э.
Pendant of amphora-shaped earrings. Gold, coral. 3rd c. B.C.

The temple was decorated with statues installed on special pedestals. A large bronze statue stood on the square near the outer wall of the temple. Most sculptures had a clay base and a plaster surface with bright painting. Different types of precious, semiprecious or imitated stones were used for making of utilitarian objects, pedestals for small sculptures, works of art, etc, and sometimes they were inlaid.

Some elements of architecture of the temple of the Oxus and some of the finds date back to the Achaemenid (6th-4th cc. B.C.) period, when Bactria was an Achaemenid satrapy, and the main focus for local Bactrian art was the imperial art of Persepolis and Susa.

Imported and captured works of Greek art, as well as an integral component of the imperial style of Hellenic art, directly and indirectly influenced the culture of Bactria.

Кубба бо тасвири Гиппокампесс. Оч.
Нимаи аввали асри II то милод
Бутероль с изображением Гиппокампессы.
Слоновая кость. Первая половина II в. до н.э.
Buterol with image of Hippocampus. Ivory.
First half of the 2nd c. B.C.

Takht-i Sangin is a vivid example of the synthesis of two cultures – Western Mediterranean and Eastern Bactrian. Thanks to the excavations carried out at the ancient site, it is now possible to talk about Bactria of the Hellenistic time, relying on the open monuments of architecture, epigraphy, works of art and material culture discovered at Takht-i Sangin.

The relationship of Bactria with the Greek Mediterranean cities in the Hellenistic period was broad and regular. The intermediary trade in gold and ivory contributed to the flourishing of jewelry and bone-cutting craft in the south of modern Central Asia. Trade channels served simultaneously as ways of cultural exchange.

The formation of architectural and artistic Eastern Hellenistic koiné on a vast territory contributed to the development of fine arts and the flourishing of local schools, where ethnic, religious and cultural components of the Greek and Bactrian traditions merged into a single unique Greek-Bactrian phenomenon. Generally recognized masterpieces of small plastic and portrait art are coins of the Greco-Bactrian coinage. But now, along with them, we also know authentic examples of the art of Greco-Bactrian sculptors.

A miniature altar with a sculpture depicting Marsyas (a Greek deity, one of whose functions is the patronage of rivers) playing a double-barreled flute deserves special mention. On the pedestal there is a Greek inscription "According to the vow Atrosokés dedicated to Oxus". The interpretation deals, undoubtedly, with the "Temple of the Oxus" – the deity of Amu Darya. Atrosokés is a local Bactrian name meaning "burning with sacred fire". The language of the inscription is Greek, the name of donator mentioned in it is a Bactrian, the gift is brought to the temple of the deity of the main river of Bactria, but the figurine is a Greek deity.

The findings on Takht-i Sangin have written a bright new chapter in the history of culture and art not only in Tajikistan, but also in Central Asia, enriching our knowledge of the monumental architecture of ancient Bactria, its material culture, art, religious beliefs, etc.

ОСОРХОНАИ МИЛЛИИ БОСТОНИИ ТОЧИКИСТОН
ИНСТИТУТИ ТАЪРИХ, БОСТОНШИНОСӢ ВА МАРДУМШИНОСИИ БА НОМИ А.ДОНИШ
АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМӢОИ ТОЧИКИСТОН

НАЦИОНАЛЬНЫЙ МУЗЕЙ ДРЕВНОСТЕЙ ТАДЖИКИСТАНА
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ, АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОГРАФИИ ИМ. А. ДОНИША
НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК ТАДЖИКИСТАНА

NATIONAL MUSEUM OF ANTIQUITIES OF TAJIKISTAN
A.DONISH INSTITUTE OF HISTORY, ARCHAEOLOGY AND ETHNOGRAPHY
NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF TAJIKISTAN

Мурағтибон

Наргис Хочаева,
Абдурахмон Пулотов
Меҳроҷ Шоев

Ороиши компюторӣ

Авторы-составители

Наргис Ходжаева
Абдурахмон Пулотов
Меҳроҷ Шоев

Дизайнер

Contributors

Nargis Khojaeva
Abdurahmon Pulotov
Mehroj Shoev

Designed by

Душанбе – 2021

Ғилофи акинак (ханҷар) бо тасвири шер ва оху. Оҷ.
Асрҳои VI-V то милад
Ножны акинака с изображением льва и оленя. Слоновая кость.
VI-V вв. до н.э.
Akinaka scabbard with the image of a lion and a deer.
Ivory. 6th-5th cc. B.C.